

РІШЕННЯ
щодо присудження наукового ступеня доктора наук

Спеціалізована вчена рада
з присудження наукового ступеня доктора наук Д 11.051.03
Донецького національного університету
імені Василя Стуса МОН України
прийняла рішення про присудження наукового ступеня
доктора економічних наук
ЮРЧИШЕНІЙ Людмилі Вікторівні
на підставі прилюдного захисту докторської дисертації
«Фінансова стійкість університетів
у трансформаційній моделі економічного розвитку України»
у вигляді рукопису за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством
«21» травня 2025 р., протокол № 3.1.

Юрчишена Людмила Вікторівна, 1980 року народження, громадянка України,

освіта вища: закінчила у 2003 році Київський національний торговельно-економічний університет за спеціальністю «Економіка підприємства».

Наукові ступені і вчені звання:

кандидат економічних наук зі спеціальності економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) з 2010 року,
доцент кафедри фінансів з 2013 року.

Здобувачка у 2022 році закінчила докторантуру Донецького національного університету імені Василя Стуса МОН України.

Працює завідувачем кафедри фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса Міністерства освіти і науки України з 2024 року до теперішнього часу.

Докторська дисертація виконана у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса МОН України, м. Вінниця.

Науковий консультант – Лактіонова Олександра Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, експерт експертної групи з інтеграції до Європейського простору вищої освіти та забезпечення якості освіти директорату вищої освіти та освіти дорослих Міністерства освіти і науки України.

Рекомендовано до захисту 28 лютого 2025 р.

Здобувач має 52 опубліковані наукові праці за темою дисертації, з них 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 6 публікацій, що включені до

наукометричних баз Scopus, Web of Science Core Collection, у т. ч. 4 у періодичних виданнях, включених до категорії «А», 26 статей у наукових фахових журналах категорії «Б», 24 апробації на конференціях і форумах різного рівня.

Офіційні опоненти:

Артюхов Артем Євгенович, доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу Сумського державного університету, дав позитивний відгук із зауваженнями:

1. В п. 2.3 автор пропонує концептуальні підходи до визначення собівартості освітніх послуг у закладах вищої освіти засновані на розподілі витрат (умовно-постійні і умовно-змінні), ідентифікованої собівартості освітньої програми, структури контингенту (с. 200–213). Проте не наводить саму структуру собівартості, також доцільно було б апробувати запропоновані підходи на прикладі декількох університетів, порівняти собівартість освітніх програм із фактично встановленою вартістю навчання в ЗВО та обсягом фінансування за даною ОП за рахунок коштів держави. Це підсилило б практичну значущість запропонованих підходів і виявило їх економічну обґрунтованість, розбіжність з існуючою практикою ціноутворення та фінансування на одного здобувача вищої освіти за рахунок коштів держави.

2. В п. 2.3 запропоновано графічну модель фінансування університету (с. 181), що відповідає парадигмі дослідження, в основу якого закладено ціннісний підхід, що реалізується через партнерство з бізнесом, академічною спільнотою та іншими стейкхолдерами. У той же час дискусійним є визначення гібридних інструментів фінансування. Також доцільно було б оцінити наскільки українські університети використовують гібридні інструменти фінансування, яку частку фінансування вони забезпечують та які регуляторні обмеження є зі сторони держави, що стримують їх розвиток.

3. В п. 4.3 запропоновано науково-методичний підхід до оцінки інтегрального показника фінансової стійкості університетів, автор пропонує критерії оцінки (контингент, грошові потоки, доходи і витрати), визначає набір показників і для кожного з них граничні значення (с. 325–336). Разом з тим, дискусійним є включення до системи показників абсолютних показників, що потребують коригувань для конкретного року. Відповідно це ускладнює процес практичного використання даного підходу.

4. В п. 5.1 автор запропонував матрицю економічних моделей розвитку університетів із врахуванням таких критеріїв як стратегічна орієнтація та інноваційний потенціал, гнучкість та адаптивність до змін середовища. Відповідно визначив їх типи, обґрунтував їх особливості за критеріям

контингент, доходи і видатки ЗВО (с. 363). Проте, на нашу думку, доцільно було б здійснити розподілити 35 досліджуваних ЗВО України за цими типами, визначити їх фінансові характеристики та потенційні траєкторії розвитку для забезпечення стійкості в контексті трансформаційних процесів та формування оптимальної мережі ЗВО України. Це дозволило б виявити типові моделі поведінки університетів в умовах змін.

5. У підпункті 5.3 представлено механізм впливу ключових показників ефективності та рейтингової системи оцінювання на фінансову стійкість університету (с. 391), яка інтегрує місію, стратегію, бюджетне й приватне фінансування, систему КРІ на всіх рівнях управління, а також рейтингування науково-педагогічних працівників (НПП) і міжнародну видимість університету. Водночас, на нашу думку, доцільним є проведення емпіричної оцінки ефективності такої інтеграції: зокрема, шляхом порівняння динаміки фінансових показників, рейтингів ЗВО та результатів моніторингу діяльності до та після запровадження зазначених інструментів. Це дозволило б підтвердити практичну дієвість розробленої системи та обґрунтувати її вплив на фінансову стійкість університетів.

Гринькевич Ольга Степанівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри статистики Львівського національного університету імені Івана Франка, дала позитивний відгук із зауваженнями:

1. У запропонованій концепції забезпечення фінансової стійкості університетів (розділ 1, с. 91–111), на глобальному рівні важливо, на нашу думку, акцентувати дещо більшу увагу на культурно-історичний контекст, зокрема, історично сформовані очікування щодо ролі держави у фінансуванні вищої освіти, традиції благодійності та підтримки освіти, суспільний консенсус щодо справедливого доступу до вищої освіти. Це додатково аргументувало б положення про те, що ефективна концепція фінансової стійкості університетів не може бути універсальною, і має органічно поєднувати економічні принципи з культурним, історичним та ціннісним контекстом конкретної країни.

2. Не зовсім обґрунтованим, на нашу думку, є використання понять «гібридні» та «іміджеві», «активні» і «пасивні» у позначенні інструментів фінансування вищої освіти, що враховують особливості державного фінансування та можливості залучення додаткових фінансових ресурсів (розділ 2, с. 180–190).

3. Потребує, на нашу думку, більшої аргументації характеристика відмінностей у методичних підходах до вимірювання поточної та стратегічної фінансової стійкості університетів з урахуванням таких критеріїв як часовий

горизонт і фокус, ключові показники, методи вимірювання, особливості (розділ 3, с. 220–230).

4. У прикладній частині дослідження обґрунтовано науково-методичний підхід до оцінки інтегрального рівня фінансової стійкості університетів на основі трикритеріального підходу (оцінка контингенту, грошових потоків, доходів і витрат), розділ 4, с. 322–340. Водночас у концептуальній моделі забезпечення фінансової стійкості університетів автор аргументовано пропонує значно ширший підхід до розуміння критеріїв досліджуваного об'єкту з урахуванням не лише фінансово-економічних ознак, але й управлінських, інфраструктурних, ринкових. Ширший перелік ознак, на нашу думку, доцільно було б врахувати в інтегральному оцінюванні фінансової стійкості ЗВО.

5. За результатами кластерного аналізу українських ЗВО у дисертації ідентифіковано чотири типи економічних моделей розвитку університетів: «Мудра сова», «Робоча бджола», «Хамелеон» і «Черепашка» (розділ 5, с. 362–365). На нашу думку, такі метафоричні назви мають емоційне забарвлення, можуть сприйматися як оціночні судження, не зовсім чітко відображають економічну суть моделі університету і можуть створювати небажані асоціації.

Загірняк Денис Михайлович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри обліку і фінансів Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

1. Дискусійним видається впровадження окремих запропонованих інструментів забезпечення фінансової стійкості університетів (с. 161–165, с. 180–183) в умовах воєнного стану. Зокрема, потребують додаткового обґрунтування можливості реалізації інструментів диверсифікації доходів, як-от проєктне фінансування, залучення інвестицій в умовах обмеженого доступу до ринку освітніх послуг, демографічного скорочення та зростання безпекових ризиків. Доцільно було б акцентувати, які з інструментів є найбільш релевантними для університетів, розташованих у деокупованих або прифронтових територіях.

2. У роботі акцент зроблено на такому інструменті забезпечення фінансової стійкості університетів як стратегія і лідерство (с. 241–242). Водночас не уточнено, яким чином університети можуть адаптувати стратегічні плани в умовах форс-мажорних обставин, як-от війна або масова міграція населення. Це положення потребує конкретизації адаптивних механізмів управління.

3. У пункті 2.3 (с. 181–183) виокремлено іміджеві джерела фінансування як окремий кластер у структурі гібридних інструментів. Проте дискусійним є питання, яким чином імідж ЗВО може трансформуватися у стабільний фінансовий потік. Доцільно уточнити, які саме іміджеві показники (наприклад,

представленість у міжнародних і національних рейтингах) мають позитивну кореляцію з фінансовою підтримкою з боку бізнесу чи донорів.

4. У розділі 4 (с. 325–336) контингент розглядається як один із критеріїв інтегральної оцінки фінансової стійкості ЗВО. Проте не деталізовано, як зміна структури контингенту (за спеціальностями, рівнями, формами здобуття вищої освіти) може по-різному впливати на фінансову стійкість університету. Це положення доцільно було б доповнити відповідною деталізацією та прикладами, що дозволили б виявити особливості впливу різних структурних характеристик контингенту на фінансову стійкість ЗВО.

5. У дисертації запропоновано використання модифікованого індексу Хіршмана-Херфіндаля (ННІ) для оцінки диверсифікації доходів ЗВО (с. 283–285), як одного із ключових індикаторів фінансової стійкості. Водночас потребує подальшого обґрунтування межа чутливості цього індексу до змін структури доходів у коротко- і довгостроковій перспективах, а також граничні значення індексу, за яких університет втрачає здатність протистояти фінансовим шокам.

На докторську дисертацію та реферат надійшли відгуки:

1. Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Підписала провідний науковий співробітник науково-дослідного центру Військового інституту, доктор економічних наук, професор **Олена ПАНУХНИК**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. На с. 16 зазначається удосконалення концептуальних підходів до розрахунку собівартості освітніх послуг у ЗВО. Для кожного з підходів сформульовано методикку обчислення, однак автор не розкриває суті сильних та слабких сторін, а також драйверів, які впливають на рівень собівартості.

2. Національний університет «Львівська політехніка». Підписала завідувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва, кандидат економічних наук, професор **Ліана ЧОРНОБАЙ**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. На с. 6 зазначено, що удосконалено «структуровано та змістовно наповнено систему компонентів економічної моделі університету на основі ціннісного підходу», однак у рефераті не подано розгорнутого опису змісту цієї моделі та логіки побудови кожного компонента, що ускладнює розуміння її практичної реалізації.

2. На с. 15 подано характеристику гібридних інструментів фінансування університетів. Водночас, не розкрито потенціал освітніх технологічних стартапів та університетських бізнес-інкубаторів. Рекомендовано розширити інноваційні інструменти фінансування через впровадження трансферу технологій і комерціалізації результатів НДР.

3. Західноукраїнський національний університет. Підписав професор кафедри економіки та економічної теорії, доктор економічних наук, професор **Олександр ДЛУГОПОЛЬСЬКИЙ**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Поглиблення аналізу інструментів диверсифікації фінансування університетів в умовах високої економічної нестабільності, що особливо актуально у воєнний час (с. 22).

2. Більш детальне розкриття бар'єрів участі українських університетів у міжнародних рейтингах та пропозиція інституційних механізмів їх подолання для підвищення фінансової стійкості (с. 26).

4. Вінницький національний технічний університет. Підписала проректор з наукової роботи, доктор економічних наук, професор **Ірина ЄПФАНОВА**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. У рефераті (с. 6) економічна модель університету обґрунтована як інструмент досягнення фінансової стійкості. Попри високий рівень теоретичного опрацювання, її практична реалізація потребуватиме істотних організаційних, кадрових та фінансових ресурсів, що може ускладнити впровадження запропонованого підходу в університетах із обмеженою ресурсною базою. Це особливо актуально для регіональних ЗВО, які мають менший доступ до альтернативних джерел фінансування.

2. Представлений в рефераті механізм впливу ключових показників ефективності та рейтингової системи оцінювання на фінансову стійкість університету (с. 26) є важливим внеском у розробку ефективних систем управління у сфері вищої освіти. Однак, доцільним є подальший аналіз етичних аспектів застосування КРІ, зокрема ризиків маніпулятивного формування показників, їх впливу на академічну свободу та зміщення фокусу освітньої діяльності у бік кількісних критеріїв.

5. Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Підписав професор кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор **Максим ЖИТАР**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Здійснити подальший аналіз потенційних ризиків і обмежень впровадження запропонованих механізмів у реальних умовах українських університетів.

2. На с. 11 реферату автор зазначає такі поняття як «модель», «економічна модель», «бізнес-модель», однак для забезпечення логічної цілісності дослідження доцільно було б не лише подати їх визначення, а й розкрити їх взаємозв'язки, ієрархію та конкретну роль у механізмах формування фінансової стійкості університетів, що сприяло б глибшому обґрунтуванню теоретико-методологічної основи роботи.

6. Національний університет біоресурсів і природокористування України. Підписала професор кафедри публічного управління, менеджменту інноваційної діяльності та дорадництва, доктор економічних наук, професор **Інна ЛЕВИЦЬКА**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Питання про оцінку впливу зовнішніх шоків на фінансову стійкість університетів. У роботі обґрунтовано залежність фінансової стійкості від змін бюджетного фінансування та скорочення контингенту (с. 15–16), однак дискусійним залишається питання, наскільки університети можуть самостійно компенсувати ці ризики через диверсифікацію доходів у реаліях військового стану та економічної нестабільності. Рекомендується поглибити аналіз інструментів залучення альтернативного фінансування в умовах високої макроекономічної турбулентності.

2. В рефераті зазначено про важливість участі університетів у міжнародних рейтингах для зміцнення їх фінансової стійкості (с. 26), проте доцільно було б ширше розглянути бар'єри, які обмежують українські університети у просуванні у світових рейтингах, і запропонувати інституційні механізми їх подолання.

7. Одеський національний економічний університет. Підписала завідувач кафедри фінансів, доктор економічних наук, професор **Марина СЛАТВІНСЬКА**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Розширення переліку чинників, що впливають на фінансову стійкість, зокрема врахування інтернаціоналізації університетів.

2. Розробку прогнозних моделей фінансової стійкості університетів з урахуванням різних сценаріїв економічного розвитку.

8. Поліський національний університет. Підписала завідувач науково-дослідної частини, професор кафедри міжнародних економічних відносин та європейської інтеграції, доктор економічних наук, професор **Наталія КУЦМУС**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Використовувати кластеризацію університетів для визначення їх економічної моделі розвитку. Постає питання: «Чи не стане кластеризація одним із механізмів «відсіювання», так-як може сприйматися як нова форма сегрегації закладів вищої освіти, а не стимул для підтримки їх економічного розвитку?».

9. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Підписала професор кафедри міжнародної торгівлі та маркетингу, доктор економічних наук, професор **Ольга ЯЦЕНКО**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. На с. 11 реферату доцільно було б більш чітко відобразити взаємозв'язки понять «модель», «економічна модель» та «бізнес-модель» у контексті забезпечення фінансової стійкості університетів.

2. На с. 7 реферату запропоновано класифікацію чинників впливу на фінансову стійкість університетів, проте її розширене відображення у змісті реферату сприяло б ціліснішому сприйняттю дослідження та кращому розумінню логіки формування авторської концепції.

10. Державний університет «Житомирська політехніка». Підписала декан факультету бізнесу та сфери обслуговування, доктор економічних наук, професор **Галина ТАРАСЮК**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. На рис. 8 представлено систему індикаторів оцінки поточної фінансової стійкості університетів. Водночас у змісті реферату доцільно було б подати динаміку зміни диверсифікації доходів університетів, що дало б змогу охарактеризувати їх адаптаційні можливості до змін у фінансуванні.

2. На рис. 4 і 12 авторка розглядає рейтингові позиції як один із інструментів забезпечення фінансової стійкості університетів. Водночас у рефераті недостатньо розкрито, яким саме чином участь у міжнародних рейтингах (зокрема QS, THE, ARWU) впливає на фінансову стійкість ЗВО, а також які бар'єри перешкоджають українським університетам у входженні до них.

11. Вінницький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету. Підписала професор кафедри менеджменту та публічного управління, доктор економічних наук, професор **Наталія КОРЖ**. Відгук позитивний. Зауваження:

1. Оскільки в рефераті представлено декілька моделей – економічна модель університету (с. 11), концепція забезпечення фінансової стійкості (с.13), графічна модель фінансування (с. 15), постає питання чи автор передбачила в самій дисертаційній роботі бар'єри у практичній реалізації запропонованих моделей та алгоритмів у закладах вищої освіти, зокрема з точки зору їх фінансової та управлінської автономії?

2. В рефераті дисертації (с. 14) представлено поверховий міжнародний аналіз – згадано багато країн, але без глибокого зіставлення конкретних фінансових моделей. Який із зарубіжного досвіду доцільно адаптувати в умовах України – з огляду на фінансову обмеженість і ризики?

У дискусії взяли участь члени докторської ради:

Хаджинов І. В., д. е. н., спеціальність 08.00.02 – дав позитивний відгук без зауважень.

Омельченко В. Я., д. е. н., спеціальність 08.00.02 – дав позитивний відгук із зауваженням:

1) Підтримую зауваження опонента Гринькевич О.С., що при ідентифікації серйозних типів економічних моделей треба уникати якихось дуже

метафоричних назв. Вони дійсно мають емоційне забарвлення і не в повній мірі висловлюють економічну суть моделей розвитку університету.

Козловський С. В., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дав позитивний відгук без зауважень.

Ушенко Н. В., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дала позитивний відгук із зауваженням:

1) У продовження питання, яке задала Лариса Володимирівна Шаульська, про те, що ми орієнтуємося не тільки на кількісні параметри. Нас має цікавити також якісні параметри. Тому цих якісних показників хотілося б мати більше в майбутньому. Сподіваюсь, це буде включено в подальших дослідженнях дисертанта – саме про посилення, про структурування державного регулювання, про продукування соціальних інновацій в діяльності університету.

Прямухіна Н. В., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дала позитивний відгук без зауважень.

Сегеда С. А., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дав позитивний відгук без зауважень.

Коровій В. В., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дав позитивний відгук без зауважень.

Миценко І. М., д. е. н., спеціальність 08.00.03 – дав позитивний відгук із зауваженням:

1) Неодноразово в ході обговорення були озвучені пропозиції щодо участі стейхолдерів, меценатів у фінансовому забезпеченні університетів. Виходячи з цих пропозицій, варто було б до концепції забезпечення фінансової стійкості університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку додати інституціональну складову.

Антонюк В. П., д. е. н., спеціальність 08.00.07 – дала позитивний відгук із зауваженнями:

1) Ви обґрунтовуєте у роботі бізнес-модель університету, а ще є поняття підприємницького університету. Доцільно було б пояснити, як вони між собою поєднуються.

2) Також варто було б більше звернути уваги на міжнародний досвід забезпечення фінансової стійкості, який ви можете тепер дослідити в подальших наукових дослідженнях.

Орехова Т. В., д. е. н., спеціальність 08.00.02 – дала позитивний відгук без зауважень.

Дороніна О. А., д. е. н., спеціальність 08.00.07 – дала позитивний відгук без зауважень.

При проведенні таємного голосування виявилось, що із 14 членів докторської ради, які взяли участь у голосуванні (з них 6 докторів наук за профілем дисертації), проголосували:

«За» - 14 членів докторської ради,

«Проти» - немає.

ВИСНОВОК

спеціалізованої вченої ради

**з присудження наукового ступеня доктора наук Д 11.051.03
у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса
по дисертаційній роботі Юрчишеної Людмили Вікторівни
на підставі прилюдного захисту докторської дисертації
«Фінансова стійкість університетів у трансформаційній моделі
економічного розвитку України», яку представлено на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та
управління національним господарством**

Актуальність теми дослідження

Фінансова стійкість університетів є визначальним чинником забезпечення їх функціонування в умовах трансформації моделі економічного розвитку України. Сучасні виклики, спричинені технологічними змінами, соціальними трансформаціями та економічною нестабільністю, формують нові вимоги до системи вищої освіти як інституту формування людського капіталу та інноваційного потенціалу держави. Університети змушені адаптуватися до змін зовнішнього середовища в умовах обмеженого фінансування, зростаючої конкуренції та наслідків криз обумовлених пандемія COVID-19, повномасштабною війною в Україні.

Забезпечення фінансової стійкості університетів реалізується через розширення фінансової автономії та ефективне управління ресурсами. Це вимагає перегляду існуючих механізмів фінансування, пошуку альтернативних джерел доходів та впровадження нових моделей управління. Зокрема через: розвиток грантової діяльності, проектної діяльності, міжнародного партнерства, комерціалізацію наукових досліджень, залучення інвестицій та співпрацю з бізнесом, розвиток платних освітніх послуг, створення ендавмент-фондів та інших механізмів фінансової підтримки. Дослідження фінансової стійкості університетів у контексті економічних трансформацій сприятиме подальшому розвитку комплексу теоретичних підходів та положень щодо глобальних трансформацій умов функціонування людського капіталу, на основі яких

запропоновано науково-методологічні та науково-методичні розробки, моделі, інструменти і рекомендації, спрямовані на його ефективний розвиток. Це визначає актуальність і практичну значущість теми дослідження.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи Донецького національного університету імені Василя Стуса: «Фінансово-кредитні інструменти гнучкого управління в умовах циклічного економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U102710), в рамках якої здобувачем розроблено концептуальний підхід та методичний інструментарій оцінки поточної та стратегічної фінансової стійкості університетів, методичний інструментарій оцінювання фінансової гнучкості університетів; «Інструменти забезпечення фінансової стійкості держави, територій та суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності» (0124U001578), у межах якої здобувачем досліджено формування концептуальних засад та методичних інструментів забезпечення фінансової стійкості університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України.

Особистий внесок здобувача

Дисертація є самостійно виконаною науковою роботою, в якій висвітлено ідеї та розробки, що належать автору особисто та є результатом самостійної роботи здобувача. Матеріали і висновки кандидатської дисертації здобувача не використані при написанні докторської дисертації.

Найбільш суттєві наукові результати, одержані автором

Найбільш суттєві наукові результати полягають у наступному:

вперше:

- розроблено концепцію забезпечення фінансової стійкості університетів в трансформаційній моделі економічного розвитку України, яка базується на інтегрованому підході до розвитку людського капіталу і буде реалізована через дослідження, інновації та формування кадрового потенціалу. Концепція включає науково обґрунтовані принципи, драйвери розвитку вищої освіти, індикатори та методи оцінки фінансової стійкості, визначає завдання методологічного та прикладного рівнів, інструментом досягнення яких є економічна модель розвитку університету, орієнтована на ціннісний підхід. Її практичне застосування забезпечить фінансову стійкість університетів у поточній і стратегічній перспективах, гармонізує їх фінансову діяльність із місією та стратегією; зумовлює розвиток людського капіталу держави, стійкості мережі закладів вищої освіти та їх фінансової автономії, а також сприятиме формуванню надійної мережі партнерів для бізнесу в підготовці кадрів, проведенні досліджень та впровадженні інновацій;

- розроблено науково-методичний підхід до оцінки поточної фінансової стійкості університетів, який передбачає створення алгоритму оцінки, формування інформаційного забезпечення, вибір системи індикаторів оцінки та методу їх розрахунку. Практична апробація цього підходу на прикладі панельної вибірки університетів підтверджує його ефективність як інструменту комплексної оцінки фінансової стійкості. Підхід дозволяє виявляти сильні і слабкі місця в управлінні фінансами, збалансовувати стратегічні завдання з фінансовими можливостями, оптимізувати фінансові ресурси, також забезпечити прозорість та гнучкість у прийнятті фінансових рішень, сприяючи сталому розвитку університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку держави;

удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема надано визначення понять: бізнес-модель університету як концептуальний інструмент управління розвитком закладу вищої освіти, що базується на стратегічному баченні, включає взаємопов'язаний набір компонентів створення ціннісної пропозиції для стейкхолдерів та здатність університету генерувати доходи для забезпечення фінансової стійкості; економічна модель університету як теоретична конструкція взаємопов'язаних складових, що генерує гіпотези про економічну поведінку суб'єкта внаслідок виникнення причинно-наслідкових взаємозв'язків, що впливають на економічні результати; фінансова гнучкість університету як здатність генерувати доходи, скорочувати і оптимально розподіляти витрати, управляти фінансовими потоками за умов обмеженого бюджетного фінансування, створювати та впроваджувати бізнес-моделі, реалізовувати ціннісні пропозиції як результат адаптації університетів до нових реалій; стійкість закладів вищої освіти як здатність попереджати і протистояти кризі, реагувати на зміни, трансформуватися, створювати ціннісні пропозиції, адаптуватися до нових умов, забезпечуючи відновлення і розвиток, а також функціонувати в умовах кризи без порушення якості надання освітніх послуг, збереження наявного контингенту здобувачів вищої освіти та реалізації наукових досліджень; фінансова стійкість університету як здатність формувати позитивний фінансовий простір шляхом створення ціннісної пропозиції через: впровадження економічної моделі розвитку, збільшення і диверсифікацію доходів, зменшення залежності від бюджетного фінансування, раціональний розподіл ресурсів, підтримання прийняттого рівня ліквідності і платоспроможності, здатності гнучко реагувати на зміни попиту на освітні послуги, здійснювати наукові дослідження, приймати ефективні рішення для забезпечення поточної діяльності та розвитку університету;

- концептуальні підходи до визначення собівартості освітніх послуг у закладах вищої освіти: перший – заснований на розподілі витрат на умовно-постійні і умовно-змінні; другий – ідентифікованої собівартості освітньої програми із

врахуванням рівня освіти; третій – на підставі структури контингенту. Ці підходи до визначення собівартості освітніх послуг (реалізації освітньої програми) забезпечують ефективні рішення щодо цінової політики, оптимізації ціннісних пропозицій, визначення цільової аудиторії абітурієнтів;

- обґрунтовано науково-методичний підхід до вибору економічної моделі розвитку університету на основі кластеризації за групами показників масштабу, фінансових показників і зовнішнього оцінювання конкурентоспроможності. Використання кластеризації університетів як управлінського інструменту держави забезпечить формування фінансово стійкої мережі закладів вищої освіти, для університетів – визначення векторів розвитку та конкурентних позицій з урахуванням потенціалу стійкості;

- структуровано та змістовно наповнено систему компонентів економічної моделі університету на основі ціннісного підходу, що являє собою теоретичну конструкцію взаємопов'язаних складових, таких як ціннісна пропозиція, ключові ресурси, види діяльності, канали надання і просування, партнери, групи стейкхолдерів та фінансова модель. Зазначена система визначає економічну поведінку суб'єкта на основі причинно-наслідкових взаємозв'язків, які впливають на економічні результати його діяльності. Визначено взаємозв'язки між ключовими компонентами, що дозволяє систематизувати і змістовно наповнити економічну модель університету. Використання запропонованої моделі забезпечує досягнення поточної та стратегічної фінансової стійкості університетів;

- науково-методичний підхід до оцінки інтегрального показника фінансової стійкості університетів, що включає оцінку контингенту (масштабу), грошових потоків, доходів і витрат. Визначено індекси значущості критеріїв, їх граничні межі, рекомендовані та середні значення показників, що використовуються в оцінці. За цим підходом, обґрунтовано чотири типи фінансової стійкості університетів: збалансована, нормальна, вразлива та кризова, відштовхуючись від яких кожен з університетів формує систему обґрунтованих управлінських і фінансових рішень;

- механізм впливу ключових показників ефективності та рейтингової системи оцінювання університетів на їх фінансову стійкість, який розглядається як інтегрована модель управління, що об'єднує контракт засновника з керівником, систему цільових показників діяльності університету, стратегічне планування та рейтингову систему оцінювання закладу вищої освіти. Застосування цього механізму сприяє підвищенню представленості університетів у міжнародних рейтингах і підтримці стійких позицій у національних, що сприяє залученню грантів, розширенню партнерських зв'язків і збільшенню кількості вступників із високими конкурсними балами. Наслідком цього є збільшення обсягів залучених фінансових ресурсів та розширення фінансової автономії університетів завдяки диверсифікації джерел фінансування. Запропонований механізм забезпечує

узгодженість між ключовими показниками ефективності керівника, науково-педагогічних працівників та інституційними показниками, що дозволяє досягати високої ефективності на всіх рівнях управління та забезпечує як поточну, так і стратегічну фінансову стійкість університетів;

набули подальшого розвитку:

- обґрунтування парадигми формування трансформаційної моделі економічного розвитку України, що базується на розумінні «трансформації» як процесу перетворень, зумовленого біфуркацією економічної системи, зміною траєкторії її розвитку, переходом на якісно новий рівень розвитку під впливом дії зовнішніх та внутрішніх чинників. Визначено характерні риси трансформаційної моделі економічного розвитку України з урахуванням міжнародних та національних векторів, концепцій та стратегічних імперативів, таких як Європейський зелений курс, інтеграція в Європейський Союз, доступ до ринків ЄС і G7, а також забезпечення національної безпеки. Зазначено, що модель формується під впливом чотирьох компонентів: людський капітал, інновації та дослідження, цифровізація, Green Deal, які постійно трансформуються та інтегруються у всі сектори економіки, змінюючи процеси, свідомість, поведінку людей та їхні цінності для досягнення цілей сталого розвитку. Фінансова стійкість університетів є ключовим чинником, який впливає на реалізацію всіх компонентів трансформаційної моделі економічного розвитку України, оскільки прямо та опосередковано визначає здатність університетів формувати та розвивати людський капітал, здійснювати інновації та дослідження, сприяти цифровізації та підтримувати цілі Green Deal, забезпечуючи умови для переходу економічної системи на новий рівень розвитку;

- обґрунтування впливу сфери вищої освіти на економічний розвиток держави на основі оцінки людського капіталу за індексом людського розвитку, витрат на дослідження і розробки, рейтингових позицій України в Глобальному індексі інновацій. Встановлено, що незважаючи на високий потенціал України за індексом людського розвитку, його нестійка динаміка та обмежене фінансування суттєво послаблюють вплив людського капіталу на економічне зростання. Визначено, що скорочення кількості наукових працівників, зменшення фінансування вищої освіти та нестійкий розвиток інноваційного потенціалу промислових підприємств негативно впливають на можливості трансформаційного розвитку України, що підкреслює необхідність збільшення фінансування вищої освіти, дослідження та інновацій як чинників впливу на розвиток людського капіталу, економічний розвиток та інноваційні процеси в Україні;

- класифікація фінансової стійкості університетів, що дозволяє визначити її види за ключовими ознаками: періодом, місцем виникнення, фінансовим результатом, структурою доходів, рівнем забезпечення і джерелами покриття витрат. Ця класифікація стала основою для визначення видів фінансової стійкості,

що дало можливість сформувавши методичний підхід до оцінки поточної фінансової стійкості університетів та прийняття управлінських рішень;

- класифікація чинників впливу на фінансову стійкість університетів, що обумовлені новою парадигмою вищої освіти та драйверами трансформаційних процесів. Ідентифіковано та охарактеризовано чинники за такими ознаками: характером впливу, залежно від строку дії, ступеня впливу на фінансовий результат, відносно компонентів економічної моделі, а також поведінкові або опосередковані. Систематизація чинників впливу на фінансову стійкість університету враховує ціннісний підхід, закладений в економічну модель університету, що дозволило виявити їх пряму або опосередковану дію з метою ухвалення раціональних фінансових рішень для забезпечення фінансової стійкості університетів в поточному і довгостроковому періоді;

- науково-методичний підхід до оцінки стратегічної фінансової стійкості університетів, що включає два етапи: експрес-оцінку перед розробкою стратегії для визначення наявного фінансового потенціалу та поточну оцінку в процесі реалізації стратегії. Розроблено комплекс інструментів, таких як перспективний план потреби у фінансових ресурсах, модель формування і розподілу фінансових ресурсів, модель визначення собівартості освітніх послуг, рейтингування та ключові показники ефективності керівників різних рівнів та науково-педагогічних працівників, моніторинг очікуваних результатів відповідно до стратегічних пріоритетів розвитку. Їх використання в межах запропонованого науково-методичного підходу забезпечить оптимізацію фінансових ресурсів, підвищить ефективності управління та зміцнить конкурентоспроможність університету як на національному, так і на міжнародному рівнях;

- методичний інструментарій оцінювання фінансової гнучкості університетів, що включає групи показників та індикаторів, такі як чутливість, оперативність, маневреність, економічність. Доведено ефективність його використання для виявлення, прогнозування та попередження потенційних порушень фінансової стійкості університетів, підвищення швидкості реагування на кризові ситуації, ефективну адаптацію до зовнішніх викликів в умовах обмежених ресурсів в контексті збереження конкурентних позицій на ринку освітніх послуг;

- система фінансового планування до моделі розвитку університетів, орієнтована на стратегічні пріоритети їх розвитку, визначення центрів відповідальності, що забезпечують диверсифікацію та зростання доходів, мають право участі в їх розподілі для мотивації кадрового потенціалу, створення гідних умов праці та відповідного матеріально-технічного забезпечення, що дозволяє інтегрувати різні види фінансового планування до реалізації стратегічних пріоритетів розвитку університетів;

- обґрунтування графічної моделі фінансування університетів, яка відображає взаємозв'язок між джерелами фінансування та їх обсягами, та враховує фінансування університетів на двох рівнях: макрорівні – державна модель фінансування, що є інструментом розподілу бюджетних коштів між державою і закладами вищої освіти; мікрорівні – модель фінансування, сформована на рівні окремого університету, яка включає бюджетне та додаткове фінансування в певних пропорціях, де останнє визначається стратегічними напрямками розвитку і пов'язане із здатністю університету до диверсифікації доходів. Її використання дозволяє систематизувати та візуалізувати модель державного фінансування закладів вищої освіти в Україні та обґрунтувати модель фінансування університетів.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, що містяться в дисертації

Достовірність і обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертаційній роботі підтверджується використанням коректного методологічного інструментарію, а також фундаментальними положеннями, що формують економічну політику держави, зокрема у сфері вищої освіти.

У дослідженні застосовано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили комплексність аналізу, зокрема: загальнонаукові методи (аналіз і синтез, наукова абстракція, діалектичний підхід, логічне узагальнення, систематизація, групування), спеціальні методи (структурно-функціональний та морфологічний аналіз, контент-аналіз нормативно-правових документів, методи нормування, інтегральної оцінки, граничних величин, експертних оцінок), статистичні методи (трендовий, коефіцієнтний, структурний аналіз, метод k-Means, графічний аналіз, методи візуалізації), концептуальні підходи (системно-синергетичний підхід, метод концептуалізації прагматизму, підхід конгруентності). Застосування цих методів забезпечило цілісність наукового підходу, дозволило отримати обґрунтовані результати та сформулювати практичні рекомендації щодо підвищення фінансової стійкості університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти з питань вищої освіти України, офіційна інформація Міністерства освіти і науки України, Міністерства фінансів України, Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), Державної служби статистики України, Державного вебпорталу бюджету для громадян. Використано також фінансову інформацію та звіти керівників, розміщені на офіційних сайтах університетів України, а також офіційні публікації Світового банку (World Bank), Організації Об'єднаних Націй

з питань освіти, науки і культури (UNESCO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Агентства статистики вищої освіти Великої Британії (HESA). Дослідження спирається на національні доповіді, плани, національні стратегії та стратегії розвитку вищої освіти, наукові монографії, статті у видання Scopus і Web of Science, статті у фахових виданнях, матеріали конференцій і періодичних видань. Використано також інформаційні ресурси мережі Internet і власні дослідження автора.

Дисертаційна робота Юрчишеної Людмили Вікторівни «Фінансова стійкість університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України» пройшла перевірку на наявність текстових запозичень антиплагіатної системи Strikerplagiarism.com. За результатами аналізу звіту фактів порушення академічної доброчесності не виявлено, текст містить відповідні посилання на список використаних джерел, у спільних публікаціях дисертанта зазначено особистий внесок. Дисертаційна робота відповідає принципам академічної доброчесності.

Теоретичне значення одержаних результатів

Теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягає у розвитку теоретичних, методологічних і науково-практичних підходів до забезпечення фінансової стійкості університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України.

Теоретичне значення мають такі результати: обґрунтовано концепцію фінансової стійкості університетів; удосконалено понятійно-категоріальний апарат дослідження, зокрема введено уточнені дефініції понять: економічна модель університету, фінансова гнучкість, фінансова стійкість, бізнес-модель університету, стійкість закладів вищої освіти; теоретичні підходи до класифікації фінансової стійкості та чинників її формування; обґрунтування парадигми трансформаційної моделі економічного розвитку України; визначення місця та ролі університетів у формуванні людського капіталу та забезпеченні інноваційного зростання; розробка підходів до оцінки собівартості освітніх послуг як елементу фінансового управління.

Практична цінність результатів дослідження та їх впровадження

Результати дисертації впроваджено у діяльності суб'єктів економіки на усіх рівнях: загальнодержавному, регіональному, місцевому, мікрорівні, що свідчить про цінність даного дослідження для реального сектора економіки України (10 довідок про впровадження результатів). Зокрема: Міністерство фінансів України (довідка № 17050-21/206 від 12.11.2024 р.); Комітет Верховної

ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка № 04-32/13-2024/247262 від 07.11.2024); Вінницька обласна Рада (довідка № 1445/01.01-19/2024 від 03.10.2024 р.); Департамент гуманітарної політики Вінницької обласної державної адміністрації (довідка № 01.01.2-6320 від 01.10.2024 р.); Донецький національний університет імені Василя Стуса (акт №01-23/12.0-24 від 23.03.2023 р.); Львівський національний університет імені Івана Франка (довідка № 3128-Н від 02.10.2024 р.); Сумський державний університет (довідка № 0875 від 30.09.2024 р.); Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (довідка № 30 від 27.09.2024 р.); Волинський національний університет імені Лесі Українки (довідка №03-24/01/2896 від 27.09.2024 р.); Західноукраїнський національний університет (довідка № 126-10/2292 від 02.10.2024 р.).

Рекомендації щодо використання результатів дослідження

Докторська рада вважає, що наукові результати, отримані в дисертаційній роботі Юрчишеної Л. В., можуть бути використані в діяльності:

- органів виконавчої влади України – Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства освіти і науки України, відповідних управлінь на рівні обласних та міських державних адміністрацій;
- закладів вищої освіти України;
- науково-дослідних установ та організацій для проведення подальших досліджень.

Відповідність дисертації спеціальності, профілю ради та вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук»

Дисертація Юрчишеної Людмили Вікторівни «Фінансова стійкість університетів у трансформаційній моделі економічного розвитку України», яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством, є цілісним, завершеним і самостійно виконаним науковим дослідженням, що містить наукову новизну та практичну значущість. За своїм науковим рівнем та цінністю дисертаційна робота Юрчишеної Л. В. повною мірою відповідає нормативним вимогам пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197) та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

На підставі результатів таємного голосування та прийнятого висновку докторська рада присуджує Юрчишеній Людмилі Вікторівні науковий ступінь **доктора економічних наук** за спеціальністю **08.00.03** – економіка та управління національним господарством.

Головуючий на засіданні
спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового
ступеня доктора наук Д 11.051.03

Тетяна ОРЄХОВА

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
з присудження наукового
ступеня доктора наук Д 11.051.03

Наталія ЯКИМОВА

«21» травня 2025 року